

اخلاق رایانه ای ، اصول و قواعد آن از منظر اسلام و مقررات بین المللی و داخلی

بابک پورقهرمانی^۱

چکیده

یکی از مصادیق اخلاق کاربردی اخلاق رایانه ای یا اخلاق فناوری اطلاعات است. اخلاق رایانه ای موضوع میان رشته ای است که بحث درباره آن به آشنایی و تخصص در دوحوزه اخلاق و رایانه نیازمند است بایشرفت سریع فناوری، وابستگی افراد به استفاده از فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی مسائل و مشکلات در حوزه اخلاق رایانه ای رخ داده است که این مسائل ناهنجاریهایی را در فضای اطلاعات بوجود آورده است آمار جرایمی چون هک، نفوذ غیرمجاز، ویروسها، جعل و دستکاری اطلاعات، مزاحمت های رایانه ای و موارد مشابه نشان دهنده اهمیت بررسی اخلاق در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات است. نوشتار حاضر در مقام آن است که ضمن ارائه مفهوم اخلاق رایانه ای به بیان اصول و قواعد آن از منظر اسلام و مقررات بین المللی و حقوق داخلی بپردازد.

کلید واژه: اخلاق، اخلاق رایانه ای، اخلاق فناوری اطلاعات، اخلاق سایبری.

مقدمه

اینکه فناوری اطلاعات^۲ در حال تغییر دادن جنبه های بسیاری از فعالیت و حیات انسان است شکی نیست. آنچه محل بحث است پیامدهای اجتماعی و اخلاقی این تغییرات است. فناوری اطلاعات همه جا حضور دارد و تمام جنبه های زندگی انسان را فراگرفته است. بسیاری از فناوری های امروزی مانند آسانسورها، خودروها، مایکروویوها و چیزهایی از این دست برای عمل مداوم شان نیازمند ریزپردازنده ها هستند. بسیاری از سازمان ها و موسسات تا حد بسیار زیادی به زیربنای فناوری

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، مراغه، ایران؛ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات اصفهان

2-Information Technology

اطلاعات شان وابسته هستند. درحقیقت بسیاری فناوری اطلاعات را به عنوان یک راه مقرون به صرفه برای حل انبوه مشکلاتی می‌دانند که جامعه پیچیده معاصر ما با آنها روبه‌روست. ممکن است گفته شود فناوری اطلاعات به عنوان فناوری غایب برای حل تمام مشکلات اجتماعی و فناورانه نظیر بهداشت، امنیت، حکومت و غیره تفسیر شده است. همچنین کسی ممکن است استدلال کند این با چشم انداز پیشرفت و نوسازی اجتماع مساوی است. برای بسیاری واضح به نظر می‌رسد که فناوری اطلاعات این مساله را برای انسان ممکن کرده است که سیستم‌های همکاری و نظم اجتماعی پیچیده روبه گسترشی را بنا کنند، سیستم‌هایی که بدون آنها جامعه معاصر نمی‌تواند در شکل امروزی خود وجود داشته باشد. مزایای اقتصادی و سازمانی فناوری اطلاعات چندان مورد تردید نیست. تردید عموماً درباره راهی است که فناوری اطلاعات حوزه اجتماعی و بخصوص قلمرو اخلاقی آنرا تغییر می‌دهد یادگرگون می‌کند. این تردید بیشتر در مورد روش‌های متفاوت مفهوم سازی و تفسیر ماهیت فناوری اطلاعات و روابط متقابل اجتماعی است. از آنجا که فناوری اطلاعات تحولات سیاسی - اجتماعی وسیع و شگرفی را پدیدآورده است، مشکلات اخلاقی جدید و منحصر به فردی در این حوزه ایجاد شده که نیازمند رسیدگی است. فناوری اطلاعات نه تنها در چگونگی افعال و اقدامات روزمره ما تأثیر می‌گذارد؛ بلکه تلقی ما از آنها را نیز تغییر داده است. برخی از مفاهیمی که در حوزه فلسفه اخلاق و فلسفه سیاسی کاربردی خاص داشته‌اند با پیشرفت فناوری اطلاعات دچار چالش‌هایی شده‌اند که از آن جمله می‌توان به مفهوم مالکیت، مفهوم حریم خصوصی، مفهوم توزیع قدرت، آزادی‌های اساسی و مسئولیت اخلاقی اشاره نمود. براین اساس در این مقاله سعی شده است که ویژگیهای فناوری اطلاعات در ایجاد مسائل غیراخلاقی تبیین شود و سپس اصول آن با نگاهی به اسلام و مقررات بین المللی پرداخته شود.

گفتار اول : مفهوم اخلاق

اخلاق^۱ شاخه ای از فلسفه است که با درست یا نارس بودن مفاهیم و امور سروکار دارد و علماً خلاق علمی است که از انواع صفات خوب و بد بحث می‌کند صفاتی که با افعال اختیار انسان مرتبط است به عبارت دیگر اکتساب و یا کنار گذاشتن این صفات به اختیار خود انسان است پس موضوع علماً خلاق صفات فاضله و ردیلهاست از آنجهت که برای انسان قابل اکتسابی اقبال اجتناب است (مصباح؛ ۱۳۷۷)

در تعریفی از اخلاق آمده است: «آنچه بایستی انجام دهند و آنچه باید از آن بپرهیزند» (صرافی زاده؛ ۱۳۸۳)

در بیانی دیگر آمده است که اخلاق واژه ای است در برگرفته رفتار و اعمالی که اصولاً درست یا نادرست در نظر گرفته میشود و قوانینی که روی این فعالیتها احاطه دارند و نیز ارزشهایی که درونی شده و توسعه یافته اند و از پس آن اعمال و رفتارهایی دنبال شده اند. اصولاً اخلاقی یک جامعه با سنتها و رسومی در ارتباط است که عمل به آنها به عنوان راه درست یا غلط، بوسیله جامعه یا گروه پذیرفته شده است.

به عبارت دیگر اخلاق قالبی روحی برای انسان است که روح انسان در آن کادر و طبق آن طرح و نقشه ساخته میشود در واقع اخلاق چگونگی روح انسان است. اخلاق مرتبط با ساختمان روحی انسان است و بر این اساس با آداب و رسوم جوامع تفاوت دارد (مطهری؛ ۱۳۷۰)

تعریف اخلاق در فضای مجازی همانند اخلاق در دنیای حقیقی و واقعی است. چرا که اخلاق مطالعه اصول اعتقادی است و واژه ای است که در برگرفته رفتار و اعمالی که اصولاً درست یا نادرست در نظر گرفته می شود و قوانینی که روی این فعالیتها احاطه دارد. و ارزشهایی که درونی شده و توسعه یافته اند و از پس آن اعمال و رفتارها دنبال شده اند.

برای اعمال و افعال اخلاقی عموماً سه حوزه مشخص میشود.

- قانونی و تدوین شده^۱

- استانداردهای اجتماعی^۲

- استانداردهای شخصی^۳

در حوزه اول ارتباط بین اخلاق و قانون بسیار نزدیک به هم است چراکه غالب قوانین موضوعه مبتنی بر اخلاق است و به عبارتی اخلاقیات به قانون تبدیل شده است بنابراین قانون به اخلاق نیاز دارد و اخلاق هم مقدم بر قانون است به عبارتی قانون قبل از وضع، اخلاقی میشود (محمودی جانکی؛ ۱۳۸۳؛ ص ۷۶) اخلاق در حوزه علوم اجتماعی دارای دو بعد فردی و اجتماعی است. اخلاق فردی همان کنترل درونی است آن بعدی از اخلاق که تا حدود زیادی به زندگی فردی درونی است یک قبول وجدانی می خواهد و ضمانت اجرای آن وجدان خود شخص است (آزمایش؛ ۱۳۸۶) به عبارتی اخلاق فردی آن تعهد درونی است که جلوی گریزگاههای قانونی را میگیرد و فرد را متعهد میکند که حتی اگر

1-cyber space

2-legal-codified

3-social standards

4-personal standards

آنها تعریف نشده اند که چه باید کرد ولی او این کار را انجام میدهد. زیرا تعهد اخلاقی دارد و کنترل درونی او عامل حرکت به سوی رفتار پسندیده می شود. اخلاق اجتماعی هم ان چیزی است که تحت عنوان جامعه پذیری در فرایند درونی شدن عقاید فرا ارزشها هنجارها و یگانگی فرد با فرهنگ و جامعه از آن بحث میشود و بطور خلاصه در بحث از فرهنگ، اخلاق اجتماعی به عنوان ارزشها و قواعد رفتار در جامعه مورد بررسی قرار می گیرد. این قواعد رفتار، مجموعه ای از عقاید و ارزشها و هنجارهایی هستند که نسبت به فرد امور بیرونی و مستقل تلقی میشوند و در جریان جامعه پذیری برای او درونی می شود و به صورت جزئی از شخصیت او در می آیند و در نهایت رفتار فرد را در جامعه تعیین میکند و به عنوان اخلاق اجتماعی محسوب میشود (خوشفر، ۱۳۸۷)

گفتار دوم: اخلاق رایانه ای

اخلاقیات اصول یا استانداردهای رفتار انسان است. ضرورت رعایت اخلاق در رسانه ها و فرایند ارتباطات، نسبت به دیگر حرفه ها، اهمیت بیشتری دارد. چرا که حرفه های دیگر قلمرو محدودتری دارند و اعمال غیر اخلاقی آنها به افراد و سایر حرف به راحتی سرایت نمی کند. اما رسانه ها (از جمله رایانه و اینترنت) واسط و حلقه ارتباطی میان مردم و حکومت هستند و بخش زیادی از وقت مردم در اختیار رسانه ها و اینترنت است و از این رو انتظار می رود آنان بیش از پیش به اخلاقیات پایبند باشند (ظریفیان یگانه، ۱۳۸۹، ص ۵۷). اخلاق رایانه ای به مسائلی از اخلاق می پردازد که کار بر دوگسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و رشد و توسعه به کارگیری رایانه و دیگر دستگاههای ارتباطاتی موجب آن گشته است واژه «اخلاق رایانه ای^۱» یا «اخلاق اطلاعات^۲»، «اخلاق سایبر^۳»، «اخلاق رسانه^۴» و «اخلاق اینترنت^۵» از جمله واژگانی است که به بحث ما مربوط است و هر کدام معیاری برای استفاده از کامپیوتر است (makinen.naarmala, 2006) بحث پیشینه اخلاق رایانه ای و فناوری اطلاعات به نوربرت وینر^۶ استاد دانشگاه آم آی تی در اوایل دهه ۱۹۴۰ در مورد اختراع توپ ضد هوایی و گذاشتن نام آن به «سایبرنتیک»^۷ (دانش نظام های بازخورد اطلاعات) بر میگردد. مفاهیم موجود در «سایبرنتیک» با ترکیب با رایانه های دیجیتال که در آن زمان تازه ابداع شده بودند وینر را به نتایج اخلاقی در باب فناوری رسانید که اکنون به آن «اخلاق فناوری اطلاعات و ارتباطات» می گوئیم (شهرباری، تابستان

1-computer ethics

2-information ethics

3-cyber ethics

4-media ethics

5-internet ethics

6-Norbert wiener

7-Cybernetics

۱۳۸۸، ص ۵۹) دو سال بعد او. کتاب «استفاده انسانی از انسانها» را به رشته تحریر آورد که مضمونی مشابه داشت و برخی از پیامدهای محتمل اخلاقی کامپیوتر و فناوری اطلاعات را توضیح میداد و در سال ۱۹۶۳ او برآیند بینش خود در باب پیامدهای اخلاقی و اجتماعی کامپیوتر و فناوری اطلاعات را در کتابی با عنوان «شرکت خدا و خودکار» به چاپ رساند. موضوعات و محتوای این کتاب مسائلی بود چون کامپیوترها و امنیت، کامپیوتر و بیکاری، مسوولیت‌های متخصصان کامپیوتر، کامپیوتر و دین، شبکه‌های اطلاعاتی و جهانی سازی، جوامع مجازی و... که همچنان مسائل جدی مطرح در این زمینه اند. (علی جراحی، جعفری؛ ۱۴۸۲، ص ۱۳۸۸)

هدف از اخلاق رایانه ای این است که به سوالاتی پاسخ دهد که مربوط به بنیانهای ارزشی افعال و مسوولیت‌های افراد در حوزه رایانه ها و فناوری اطلاعات و ارتباطات است (شهریاری؛ ۱۳۸۸؛ ص ۳۹-۳۷)

اخلاق رایانه ای، از مباحثی است که در اخلاق کاربردی مطرح می‌شود. اخلاق کاربردی از زیرشاخه‌ها یا پیوست‌های فلسفه اخلاق است که به مباحثی می‌پردازد که به ارزش‌های عملی رفتار انسان‌ها در حوزه‌ای خاص مربوط می‌شود. اخلاق پزشکی، اخلاق زیست محیطی، اخلاق روزنامه‌نگاری، اخلاق تجارت و... از شاخه‌های اخلاق کاربردی است. اخلاق فناوری اطلاعات نیز از جمله شاخه‌های اخلاق کاربردی است. این رشته می‌کوشد به پرسش‌هایی پاسخ گوید که مرتبط با بنیانهای ارزشی رفتارها و مسوولیت‌های افراد در حوزه فناوری اطلاعات است. به عبارتی، اخلاق رایانه ای شامل ماهیت و بن مایه‌های قضاوت اخلاقی، استانداردهای قواعد رفتاری در استفاده از فناوری اطلاعات برای تصمیم‌گیری است (رحیمی، اسفندیاری مقدم، ۱۳۸۹: ۴۴۹) در اخلاق فناوری برای تأکید می‌شود که فناوری اطلاعات نه تنها در نحوه رفتار و اقدامات روزمره انسان‌ها تأثیر می‌گذارد بلکه تلقی آنها را از مسائل نیز تغییر می‌دهد.

مسائل اخلاقی فناوری از دو جنبه مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱- رعایت اخلاق علمی در تولید فناوری (توسط عرضه کنندگان فناوری)

۲- مسائل اخلاقی کاربردی علوم و فناوری (توسط کاربران و مصرف کنندگان)

موضوعی که باعث اهمیت اخلاق رایانه ای در دهه ی اخیر شده است رشد پرشتاب علم و فناوری همزمان با ضعف نظام‌های سنتی اخلاقی در جامعه است در نتیجه این پرسش به میان می‌آید که با این وضعیت آیا فعالیت‌های علمی و فناوری متعهد به اصول اخلاقی نیستند؟! (پورنقدی؛ ۱۸۸؛ ص ۲۲)

بنابراین اخلاق در فناوری اطلاعات و ارتباطات در واقع یک بهداشت روانی و ارتباطات در عصر ارتباطات است براساس بررسی های میدانی انجام شده بیش از ۱۵٪ از کاربران در معرض مخاطرات و ناهنجاریهای اخلاقی فناوری اطلاعات قرار دارند(همان)

فناوری اطلاعات و ابزار گسترده شبکه جهانی توانایی و امکان انتقال متن، ایمیل، تبادل اطلاعات و دسترسی به پایگاههای داده ای و اطلاعاتی، دسترسی به تصاویر، پخش فیلم و موسیقی، گفتگوی مجازی، شرکت در بحثهای گروهی و امکانات دیگری دارد که با عدم رعایت مسائل اخلاقی در کاربری این امکانات و دسترسی های غیرمجاز به اطلاعات و دادهها پدیده های غیراخلاقی متعددی را به وجود می آورد. (علی جراحی و جعفری، ۱۳۹۰) بنابراین با توجه به موارد فوق موارد ذیل را میتوان مصادیقی از نقض اصول اخلاق رایانه ای دانست:

- اختصاص دادن حقوق معنوی دیگران به خود.
- نادیده گرفتن دستاوردهای قانونی و اجتماعی مرتبط با نرم افزارهای رایانه ای
- کپی غیر قانونی یا استفاده مالکانه از نرم افزارها بدون پرداخت هزینه
- اختلال در کار اینترنت و کامپیوتر دیگران.
- تجسس در فایلها و اطلاعات دیگران یا تغییر آنها.
- استفاده از رایانه برای ایراد صدمه به دیگران.
- استفاده از منابع کامپیوتر بدون مجوز قبلی.
- استفاده از رایانه بدون توجه به رعایت حقوق انسانی. (www.iris.nyit.edu)

گفتار سوم : ویژگیهای فناوری رایانه ای در ایجاد و توسعه مسائل غیراخلاقی

فناوری اطلاعات و رایانه خصوصیات و ویژگی هایی دارند که هر یک از اینها در ایجاد و توسعه مسائل غیراخلاقی بی تاثیر نیستند. اهم این ویژگیها به شرح ذیل است :

الف) از لحاظ هزینه اقتصادی

هزینه های فناوری اطلاعات و رایانه را از دو جهت کم و بالا بودن میتوان بررسی کرد برخی از فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی مثلا ایمیل، پیامک و... هزینه آنچنانی ندارد و بنابراین براحتی در دسترس همگان و قابل انجام برای همه است . و از طرفی برخی فناوریها هزینه اقتصادی سنگینی دارد و به نوبه خود عاملی برای انجام مسائل غیراخلاقی است . مثل برخی از قفل های رایانه ای و سخت افزاری که هزینه آن بسیار سنگین است کاربران بدلیل آن اقدام به انجام عمل غیراخلاقی یعنی به شکستن قفل می کنند.

ب) مجهول بودن هویت افراد

عدم شناسایی هویت افراد در محیط مجازی برخلاف محیط واقعی؛ زمینه را برای ارتکاب رفتارهای غیراخلاقی مستعد میکند چراکه سبب آزادی عمل بیشتر افراد در این محیط میشود زمانی که یک فرد در محیط مجازی از طریق چت یا ایمیل ارتباط برقرار میکند و خود را شخص معرفی میکند که در واقع شخص دیگری است قطعاً انجام رفتارهای ضداخلاقی در این محیط ساده خواهد بود درحالیکه محیط فیزیکی فاقد آنهاست.

ج) فقدان بقای آثار اعمال غیراخلاقی

خصوصیت و ویژگی فضای مجازی این است که آثار اعمال و رفتارهای غیراخلاقی و مجرمانه وجود ندارد و یا در برخی مواقع به راحتی قابل حذف است شخصی که با ورود به سیستم رایانه ای دیگری عکسهای خصوصی او را فقط کپی می کند یا اطلاعات او را به صورت کپی سرقت میکند هیچ اثری از اعمال و رفتارهای فوق باقی نمی ماند قطعاً چنین عملی مشوق و محرک مرتکبان اعمال غیرقانونی است چراکه علاوه بر نامعلوم بودن و نامشخص بودن ارتکاب جرم، احتمال دستگیری و شناسایی مرتکبان خیلی کمتر است.

د) سرعت انتقال داده ها

سرعت انتقال و تبادل اطلاعات در فضای مجازی از جمله محاسن فناوری اطلاعات محسوب میشود ولی با این همه مزیت مذکور سبب و زمینه نقض اصول و قواعد اخلاقی میشود. زمانی که شخص در چند لحظه یک تصویر مستهجل را به دیگری ارسال میکند یا از این طریق با دیگری ارتباط نامشروع برقرار میکند قطعاً چنین سرعت عملی زمینه تشویق انجام برخی از اعمال غیرقانونی را فراهم میکند البته نکته ای که در اینجا باید خاطر نشان کرد اینکه ما در مقام ایراد بر فناوری اطلاعات و یا محدودسازی آن نیستیم و شاید محاسن آن بر معایب آن غلبه دارد ولی نکته ای که باید توجه کرد نحوه استفاده از فناوری اطلاعات باید نظام مند شود نه محدودیت برای استفاده از آن (ابراهیم آبادی؛ ۱۳۹۰)

گفتار چهارم: اصول و قواعد اخلاقی در فناوری اطلاعات و ارتباطات رایانه ای

محیط های مجازی و رایانه ای که آسیبها و امور غیر اخلاقی در آنجا بوجود می آیند میتواند وبگاهها، وبلاگها، شبکه های اجتماعی، پست الکترونیکی و.... باشد. در این محیطها فرامتغیرهایی (عاملی است که همه چیز را تحت تاثیر قرار میدهد) همچون «سرعت»، «قابلیت دسترسی دائم»، «فرازمانی»، «جهانی بودن»، «سیال بودن»، چند رسانه ای بودن» وجود دارد که در زندگی در فضای امروز را تحت تاثیر قرار می دهد (عاملی؛ ۱۳۹۰)

مسئولیت اجتماعی ناشی از نقش رایانه و اینترنت در زندگی اجتماعی، سبب توجه به ابعاد غیراخلاقی این فضا شده است و تلاشهایی برای ایجاد اصول اخلاقی در این فضا شده است. در این راستا پیروان برخی ادیان مثل برخی از فرق مسیحیت نیز تلاش کرده اند که کدهای اخلاقی را برای اینترنت تعریف کنند مثل شبکه ارتباطی نازنت که چهارکد اخلاقی را برای مسیحیانی که با فضای مجازی تعامل دارند تعریف کرده است:

(۱) من مراقب روابط آنلاین خود خواهم بود

(۲) در روابط و بسایتها نسبت به ارزشهای مسیح نباید کوتاهی کرد

(۳) ارتباطات نوشتاری من باید به گونه ای باشد که برجایگاه مسیح بر زندگی من تاثیر بگذارد

(۴) من مواظب زمان صرف شده در فضای اینترنت هستم تا با دیگر امور زندگی من تعامل داشته باشد (عاملی؛ ۱۳۹۰؛ ص ۲۹)

با امعان نظر به قواعد اخلاقی فوق، فرضا اگر این قواعد در مورد ارتباطات رایانه ای با اعتقادات افراد درونی شده و شکل گرفته باشد مطمئنا جلوی خیلی از تخلفات رایانه ای گرفته خواهد شد.

الف) اخلاق رایانه ایاز منظر اسلام

اسلام یک دین توحیدی با بیش از ۱/۵ میلیارد نفر پیرو است. پیام اساسی اسلام آن است که خدا تنها آفریننده است و حضرت محمد (ص) پیامبر و عبد اوست. در اسلام آموزه‌ها و قوانین روشنی درباره مناسک دینی، شخصیت فردی، اخلاقیات، عادات، روابط خانوادگی، وقایع اجتماعی و اقتصادی، مدیریت، حقوق و وظایف شهروندان، نظام قضایی، قوانین جنگ و صلح، روابط بین المللی و حفظ محیط زیست وجود دارد. قرآن به عنوان یکی از منابع شریعت دارای محتوایی کامل است و برای همیشه محافظت شده است. آیه ۳ سوره مائده موید این ادعاست، آنجاکه می فرماید: «امروز دین تان را کامل و نعمتم را بر شما تمام کردم و اسلام را (به عنوان) آیین شما پسندیدم»^۱. همچنین آیه ۹ سوره حجر که می گوید: «بیگمان ما خود، قرآن را فرو فرستادیم و به یقین، ما نگهبان آن خواهیم بود»^۲. آیه دیگری که بیانگر کامل بودن قرآن است آیه ۳۸ سوره انعام است که در آن چنین آمده است: «ما در (این) کتاب، هیچ چیز را فرو نگذاشتیم»^۳

۱- اَلْيَوْمَ مَا كُنتُمْ لَدِينِكُمْ دِينَكُمْ وَ اَنَّمْ نَعْلِيكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا

۲- اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

۳- مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ

مسلمانان براین باورند که اسلام یک دین جاودانه است، زیرا اسلام یک دین ساخته دست بشر نیست و آموزه‌های آن در همه زمان‌ها و مکان‌ها قابل اجراست. قرآن حدود ۴۰۰ آیه در رابطه با اصول حقوقی و حدود ۵ هزار و ۸۰۰ آیه درباره تهذیب نفس به وسیله رفتارهای اخلاقی دارد. قرآن همچنین مدعی اخلاق جهانی و عام است؛ چراکه این دین برای همه انسان‌ها فرو فرستاده شده است. سخن قرآن چنین است: «ای مردم! ما شما را از مردی و زنی آفریدیم و شما را گروه‌ها و قبیله‌ها کردیم تا یکدیگر را باز شناسید»^۱ (سوره حجرات، آیه ۱۳) نه اینکه یکدیگر را خوار و حقیر شمارید.

اصول اخلاقی قرآن تکیه بر فطرت و سرشت ناب انسانی دارد. بر این اساس هر قدر انگیزه‌ها به نور فطرت نزدیکتر باشند اعمال انسان اخلاقی تر خواهد بود. قرآن مجید مجموعه ای از وحی آسمانی است که به تدریج بر حسب نیازها و ضرورتها نازل شده است ولی میتوان مباحث اخلاقی آن را در قالبهایی گنجانید. با استفاده از مجموع آیات قرآن میتوان اصول اخلاق آن را در چهار بخش خلاصه کرد:

الف) مسائل اخلاقی در ارتباط با خالق

ب) مسائل اخلاقی در ارتباط با خلق

ج) مسائل اخلاقی در ارتباط با خویشان

د) مسائل اخلاقی در ارتباط با جهان آفرینش و طبیعت

همه این اصول شاخه هایی در قرآن دارند و شامل بحثهای اخلاقی فراوانی هستند (احمدی، ۱۳۸۵) و آنچه از آیات هم قابل استنباط است اهتمام بسیار زیاد قرآن به مسائل اخلاقی و تهذیب نفوس به عنوان یک مساله اساسی و زیربنایی است که برنامه های دیگر باید از آن نشات گیرند. رشد کامل اخلاقی در فرد و جامعه مهمترین هدفی است که ادیان آسمانی بر آن تاکید کرده اند و قرآن هم کرارا به آن تاکید کرده است. و تعلیم کتاب و حکمت رادر کنار تزکیه و پاکسازی اخلاقی قرار داده است. لذا اگر انسان از خوبی و بدی اعمال و صفت انسانی آگاه گردد آثار و پیامدهای هریک از صفات فضیلت و رذیلت را بداند بی شک در تربیت و پرورش او موثر خواهد بود. حال اگر انسان با نیروی عقل و اخلاق قرآنی فناوری اطلاعات را به کار گیرد و جهت دهد این فناوری بسیار مثبت و کار آمد خواهد بود و علم و هوشمندی بشر را متبلور خواهد کرد.

از نگاه اسلام کدها و قواعد اخلاقی ناظر بر فضای عمومی مجازی جدا از کدهای اخلاقی فضای عمومی درجهان فیزیکی نیست. از منظر اسلام چهارکد اخلاقی برای فضای مجازی میتوان ذکر کرد:

۱- یا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

- احترام به کرامت انسانی : در فضای مجازی، حریم و شان و عظمت و کرامت انسانی باید رعایت شود و اموری که اخلاقیات فطری انسان را به مخاطره می اندازد قلمرو ممنوعه فضای مجازی است.

- نفی ضرر فردی و اجتماعی : هیچ نوع حکمت کلی فی که موجب ضرر زدن به خود یا دیگران شود موجب تایید اسلام نیست و از محرّمات محسوب میشود.

- پرهیز از گمراه کردن دیگران : فضای مجازی از یکسو ظرفیت دروغ پردازی و یک جانبه نگری را دارد و از سوی دیگری صنعتی است برای «اخلال».

- رفتار محتاطانه نسبت به خطوط ابهام آمیز : از آنجاکه فضای مجازی، از ابداعات و ابتکارات زیادی برخوردار است و بعضاً میتواند منشا بدعتهای ضد اخلاقی شود ناگزیر باید در مورد خطوط مبهم محتاطانه عمل کرد. (همان، ص ۱۰؛ احمدی و همکاران، ۱۳۸۶: ص ۱۶۱؛ الویری، ۱۳۸۶) کدهای اخلاقی مطرح شده فوق به نوعی الزامات جهانی شهروندان محیط جامعه مجازی را منعکس میکند که اگر این قواعد اخلاقی رعایت نشود شاهد بروز رفتارهای ضد اخلاقی خواهیم شد. ریچارد سورسون چهار اصل پایه برای اخلاق رایانه و اطلاعات ارائه کرده است:

۱- مراعات حقوق مالکیت فکری

۲- مراعات حریم خصوصی

۳- اتیکت مناسب

۴- منع آزار و اذیت (ریاضی؛ <http://darat1390.blogfa.com>)

ب) اخلاق رایانه ای در قواعد و مقررات بین المللی

خوشبختانه در عرصه بین المللی در سالهای اخیر توجهات زیادی به جامعه اطلاعاتی از جمله به مساله اخلاق پرداخته شده است در سال ۲۰۰۳ اجلاس سران جامعه اطلاعاتی (WSIS)^۱ در ژنو دو سند به نام های « اعلامیه اصول، ایجاد و ساخت جامعه اطلاعاتی: چالشهای جهانی هزاره جدید» با ۶۷ ماده و «طرح اقدام» با ۲۹ ماده و یازده خط عمل صادر شد. و در سال ۲۰۰۵ در تونس هم دو سند به نام های سند «تعهد تونس» و سند «دستور جلسه ی تونس برای جامعه اطلاعاتی» با ۱۱ خط عمل تصویب شد. در بیانیه اصول ۶۷ ماده ای صادره در ژنو (۲۰۰۳) به ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی خط عمل (CLO) اشاره شده است (شکرخواه؛ ۱۳۹۰) بر اساس بند ۵۶ (خط عمل دهم)، جامعه اطلاعاتی باید به صلح احترام گذارند و ارزشهای بنیادی آزادی، برابری، همبستگی، مدارا، مسئولیت مشترک و رعایت طبیعت را پاس دارند.

بند ۵۷ از خط عمل دهم: ما اهمیت اخلاق برای جامعه اطلاعاتی را مورد تصدیق قرار میدهمیم که باید عدالت و شان و ارزش انسان را تقویت کند بیشترین حمایت باید وقف خانواده شود تا بتواند نقش اساسی خود را در جامعه ایفا کند دومین اشاره به خط عمل دهم که مربوط به ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی است در سال ۲۰۰۳ در طرح اقدام ۲۹ ماده ای ژنو آماده است. در این سند در بند ۲۵ آمده است: جامعه اطلاعاتی باید براساس ارزشهای مشترک جهانی در پی ارتقای خوبی های مشترک، به منظور جلوگیری از سوء استفاده از فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی باشد.

الف) برای ترویج احترام به صلح و پاسداشت ارزشهای بنیادین آزادی، برابری، همبستگی، مدارا، مسئولیت مشترک و احترام به طبیعت باید گامهایی برداشته شود:

ب) همه طرفهای ذینفع باید آگاهی خود را نسبت به ابعاد اخلاقی کاربرهای فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی افزایش دهند.

ج) همه نقش آفرینان جامعه اطلاعاتی باید خیر عمومی را ترویج کنند از حریم خصوصی و داده های شخصی حفاظت کنند و در مقابل سوء استفاده هایی که از فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی میشود نظیر کارهای غیرقانونی و اعمال ناشی از نژادپرستی، تبعیض نژادی، بیگانه هراسی، خشونت، تنفر، عدم تاهل، تمام اش کالبد رفتاری با کودکان نظیر میل جنسی به کودکان و تصاویر غیر اخلاقی درباره آنها و قاچاق و استثمار انسانها، اقدامات مقتضی و بازدارنده مطابق با قانون به عمل آورند.

د) از همه طرفهای ذینفع، به ویژه دانشگاهیان دعوت میشود تا پژوهش را در زمینه ابعاد اخلاقی فناوری اطلاعاتی و ارتباطی ادامه دهند. دو سال بعد در اجلاس سران جهان درباره جامعه اطلاعاتی در تونس نیز که دو سند در پایان اجلاس تصویب کرد در بیانیه اصول ۲۰۰۵ تونس که «تعهدتونس» نام گرفت ماده ۹ به ابعاد اخلاقی اشاره داشت: ماده ۹) تصمیمهای خود را در رابطه با تضمین اینکه همه افراد میتوانند از فرصتهای ارائه شده توسط تکنولوژی های ارتباطی و اطلاعاتی، بوسیله دعوت از دولتها همچنین بخش خصوصی، جامعه مدنی، سازمان ملل متحد و دیگر سازمانهای بین المللی بهره ببرند، بار دیگر اعلام کرده و تصریح می کنیم که این بخشها باید با یکدیگر در جهت اهداف زیر کارکنند:

افزایش میزان دسترسی به فناوریها و زیرساخت ارتباطی و اطلاعاتی و همچنین اطلاعات و دانش، ایجاد ظرفیت، افزایش اطمینان و امنیت در استفاده از تکنولوژیهای ارتباطی و اطلاعاتی، ایجاد محیطی توانمند در تمامی سطوح، توسعه و گسترش کاربردهای تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات، تقویت و تنوع جنبه های مختلف فرهنگی و احترام به آنها، به رسمیت شناختن نقش رسانه ها، تاکید بر ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی و تشویق همکاری بین المللی و منطق های در این مسیر. ما براین مسائل به عنوان اصول کیفی برای ایجاد یک جامعه اطلاعاتی فراگیر تاکید میکنیم. اما ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی در طرح

اقدام تونس ۲۰۰۵ که در این مرحله با نام دستور جلسه تونس برای جامعه اطلاعاتی با ۱۲۲ ماده و ۱۱ خط عمل همراه بود به شرح ذیل مطرح شد :

ماده ۴۳. ما بار دیگر تعهدات خود را در خصوص استفاده مثبت از اینترنت و سایر Icts و انجام اقدامات مناسب و اقدامات پیشگیرانه در مقابل سوءاستفاده از کاربردهای Icts همانطور که در قانون تائین شده است، با توجه به ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعات که در اعلامیه اصول و برنامه کاری ژنو به آنها اشاره است، متذکرمی شویم.

ماده ۹۰: ما بار دیگر تعهدات خود را در مورد امکان ایجاد دسترسی برابر به اطلاعات و دانش برای همه، با تشخیص نقش Icts در توسعه و رشد اقتصادی، تایید و تصریح می کنیم. ما متعهد میشویم تا در راستای دستیابی به اهداف اشاره شده که در برنامه کاری ژنو تنظیم شده بود، فعالیت کنیم. با توجه به شرایط مختلف ملی، این اهداف به عنوان مرجع جهانی برای اصلاح اتصال و دسترسی جهانی، همیشگی و موجود در هر جا، برابر، بدون تبعیض و قابل خرید و ارزان به Icts ارائه شده گشته که باید تا سال ۲۰۱۵ به آنها دست یافت. همچنین بر استفاده از Icts به عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف توسعه توافق شده بین المللی، شامل اعلامیه توسعه هزاره کارکنیم. این فعالیتها با استفاده از موارد زیر انجام میشوند. سپس در ادامه همین ماده در بند ۲۵ آمده است تایید دوباره استقلال، چندگانگی، و تنوع رسانه و آزادی اطلاعات شامل توسعه قوانین داخلی، تاجاییکه مناسب است. ما دعوت خود را در رابطه با استفاده و کاربرد مسئولانه اطلاعات توسط رسانه ها و مطابق با بالاترین استانداردهای اخلاقی و حرفه ای به صراحت بیان میکنیم. ما بار دیگر ضرورت کاهش موارد نامتعادل بین المللی تاثیرگذار روی رسانه ها، خصوصا در رابطه با زیرساخت، منابع فنی و توسعه مهارتهای انسانی را بیان میکنیم. این تاییدها دوباره با مراجعه به پاراگرافهای ۵۵ تا ۵۹ اعلامیه اصول ژنو صورت پذیرفته است. به دنبال تصویب اعلامیه اصول و برنامه عمل در اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی در ژنو (۲۰۰۳) و سند تعهدات و دستورکار تونس (۲۰۰۵)، در نشست نهادهای بین المللی برای بررسی نحوه پیگیری این مصوبات در سال (۲۰۰۶) مقرر گردید تا شش محور عملیاتی برنامه عمل ژنو از جمله ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی (محور عملیاتی دهم) به یونسکو واگذار شود. در این چارچوب به دنبال برگزاری کنفرانسهای منطقه ای متعدد با حضور نمایندگان دولتها، یونسکو کارگروه برنامه اطلاعات برای همه را موظف کرد تا اصول اخلاقی جامعه اطلاعاتی را براساس مشورتهای انجام شده تهیه کند. اینکار گروه پیشنویس اصول اخلاقی جامعه اطلاعاتی را تدوین کرد و سپس به تصویب برنامه اطلاعات برای همه رسید و به سی و ششمین اجلاس کنفرانس عمومی (۲۰۱۱) ارائه شد. هر چند که یونسکو تاکید کرده که رعایت این اصول تدوین شده الزامی نیست اما از کشورهای عضو خواسته شده تا هنگام تدوین

مقررات داخلی به آن توجه نمایند. به هر حال یکی از دغدغه های اساسی جهانیان مساله اخلاق در فضای مجازی است که اگر به مسائل و اصول اخلاقی در ارتباطات رایانه ای توجهی شود قطعاً خیلی از اعمال و رفتارهای ضد اخلاقی وجود نخواهد داشت. بنابراین برخی از اعمال و رفتارهای مجرمانه ای که وجود دارد مبتنی است بر نقض اصول اخلاقی. لذا موارد ذیل را می توان به عنوان نمونه هایی از قواعد و اصول اساسی استفاده از رایانه را برشمرد:

- رعایت احترام متقابل کاربران نسبت به خود و دیگران
- اطلاع یافتن کاربران از شخصی بودن اطلاعات و داده ها بر روی اینترنت یا فضای مجازی و عدم نمایش عمومی آنها

- به اشتراک گذاشتن اطلاعات مفید و عام المنفعه

- زمان سنجی و تعیین آن هنگام بحث یا گفتگو درباره ی موضوعی خاص در محیط ارتباطات رایانه ای

- عدم اتصال به شبکه های غیر اخلاقی

- عدم آزار و اذیت کاربران دیگر (مستقیم یا غیرمستقیم)

ج) اخلاق رایانه ای در حقوق ایران

با بررسی قوانین و مقررات مرتبط با فناوری اطلاعات ملاحظه می شود که در قوانین خاص رایانه ای از جمله قانون جرایم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸ نسبت به اخلاق رایانه ای موارد خاصی نمی توان یافت ولی علیرغم نو ظهور بودن موضوع فناوری اطلاعات در کشور ما؛ مواردی از مقررات (فرا تئینی یا فرو تئینی) وجود دارد که ظهور در اخلاق رایانه ای دارد. از جمله در مقدمه قانون اساسی در باب وسائل ارتباطات جمعی آمده است: «وسائل ارتباط جمعی (رادیو- تلویزیون) بایستی در جهت روند تکاملی انقلاب اسلامی در خدمت اشاعه فرهنگ اسلامی قرار گیرد و در این زمینه از برخورد سالم اندیشه های متفاوت بهره جوید و از اشاعه و ترویج خصلت های تخریبی و ضد اسلامی جداً پرهیز کند...» هر چند مقرر فوق در مورد رادیو و تلویزیون هست ولی با توجه به مقتضیات زمان می تواند در مورد ارتباطات رایانه ای هم تسری پیدا کند.

همچنین پیرو ابلاغیه مقام معظم رهبری موضوع سیاست های کلی شبکه های اطلاع رسانی رایانه ای^۱ مورخ ۱۳۸۰/۳/۹، شورای انقلاب فرهنگی مقررات و ضوابط شبکه های اطلاع رسانی رایانه ای را

۱- الف- ایجاد، ساماندهی و تقویت نظام ملی اطلاع رسانی رایانه ای و اعمال تدابیر و نظارت های لازم به منظور صیانت از امنیت سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و جلوگیری از جنبه ها و پیامدهای منفی شبکه های اطلاع رسانی.
ب- توسعه کمی و کیفی شبکه اطلاع رسانی ملی و تأمین سطوح و انواع مختلف خدمات و امکانات این شبکه برای کلیه متقاضیان به تناسب نیاز آنان و با رعایت اولویت ها و مصالح ملی.

تصویب کرد. در مقدمه^۱ این تصویب نامه آمده است « رعایت حقوق اجتماعی و صیانت فرهنگی و فنی کشور ایران در این قلمرو» اگر توجهی به این عبارت داشته باشیم این مساله حکایت از اخلاق رایانه ای می کند و نیز این موضوع در آیین نامه ی ساماندهی فعالیت سایتهای اینترنتی مصوب ۱۳۸۵ مورد تاکید واقع شده است.^۲

ج - ایجاد دسترسی به شبکه های اطلاع رسانی جهانی صرفاً از طریق نهادها و مؤسسات مجاز. - حضور فعال و اثرگذار در شبکه های جهانی و حمایت از بخش های دولتی و غیردولتی در زمینه تولید و عرضه اطلاعات و خدمات ضروری و مفید با تاکید بر ترویج فرهنگ و اندیشه اسلامی. ه - ایجاد و تقویت نظام حقوقی و قضایی مناسب با توسعه شبکه های اطلاع رسانی به ویژه در جهت مقابله کارآمد با جرائم سازمان یافته الکترونیکی.

ط - توسعه فن آوری اطلاعات (به ویژه حفاظت از اطلاعات) و آینده نگری در خصوص آثار تحولات فن آوری اطلاعات در سطح ملی و جهانی و گسترش مطالعات و تحقیقات و تربیت نیروی انسانی متخصص در این زمینه. ی - اقدام مناسب برای دستیابی به میثاقها و مقررات بین المللی و ایجاد اتحادیه های اطلاع رسانی با سایر کشورها به ویژه کشورهای اسلامی به منظور ایجاد توازن در عرضه اطلاع رسانی بین المللی و حفظ و صیانت از هویت و فرهنگ ملی و مقابله با سلطه جهانی.

۱- به منظور انتظام امور و فعالیتهای اطلاع رسانی و توسعه خدمات دسترسی به اینترنت در کشور، مقررات و ضوابط شبکه های اطلاع رسانی رایانه ای با مدنظر قرار دادن نکات اساسی ذیل تنظیم شده است:

- حق دسترسی آزاد مردم به اطلاعات و دانش
- مسئولیت مدنی و حقوقی افراد در قبال فعالیتهای خود
- رعایت حقوق اجتماعی و صیانت فرهنگی و فنی کشور در این قلمرو
- ایجاد حداکثر سهولت در ارائه خدمات اطلاع رسانی و اینترنت به عموم مردم.

۲- هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۵/۵/۲۹ بنابه پیشنهاد شماره ۱/۱۴۸۰۸ مورخ ۱۳۸۵/۵/۲۹ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و به استناد اصل یکصد و هشتاد و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و با توجه به مصوبات جلسات (۴۸۲) تا (۴۸۶) و (۴۸۸) شورای عالی انقلاب فرهنگی و به منظور انتظام امور و فعالیتهای اطلاع رسانی و توسعه خدمات دسترسی به اینترنت در کشور و با هدف ساماندهی (ثبت، حمایت و نظارت) فعالیت پایگاههای اطلاع رسانی اینترنتی ایرانی در کشور و بامد نظر قرار دادن:

الف حق دسترسی آزاد و سالم مردم به اطلاعات و دانش

ب حمایت از پایگاههای اطلاع رسانی قانونی

پ رعایت حقوق اجتماعی و صیانت از ارزشهای اسلامی، ملی، فرهنگی و اجتماعی کشور

ت مسئولیت مدنی و حقوقی و کیفری افراد در قبال فعالیتهای خود حسب مورد

آیین نامه ساماندهی فعالیت پایگاههای اطلاع رسانی (سایت های) اینترنتی ایرانی را تصویب نمود.

- همچنین در آیین نامه واحدهای ارائه کننده خدمات اطلاع رسانی و اینترنت رسا (ISP) مصوب ۱۳۸۰ مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی (در بند ۶) آمده است که تولید و عرضه موارد زیر توسط رساها (ISP) و کاربران ممنوع می باشد:
- نشر مطالب الحادی و مخالف موازین اسلامی.
  - اهانت به دین اسلام و مقدسات آن .
  - ضدیت با قانون اساسی و هرگونه مطلبی که استقلال و تمامیت ارضی کشور را خدشه دار کند.
  - اهانت به رهبری و مراجع مسلم تقلید.
  - تحریف یا تحقیر مقدسات دینی، احکام مسلم اسلام، ارزشها یا نقاب اسلامی و مبانی تفکرسیاسی امام خمینی (ره).
  - اخلاذ در وحدت و توافق ملی .
  - القاء بدبینی و ناامیدی در مردم نسبت به مشروعیت و کارآمدی نظام اسلامی .
  - اشاعه و تبلیغ گروهها و احزاب غیرقانونی.
  - انتشار اسناد و اطلاعات طبقه بندی شده دولتی و امور مربوط به مسائل امنیتی، نظامی و انتظامی.
  - اشاعه فحشاء و منکرات و انتشار عکسها و تصاویر و مطالب خلاف اخلاق و عفت عمومی.
  - ترویج مصرف سیگار و مواد مخدر.
  - ایراد افترا به مقامات و هریک از افراد کشور و توهین به اشخاص حقیقی و حقوقی
  - افشاء روابط خصوصی افراد و تجاوز به حریم اطلاعات شخصی آنان .
  - انتشار اطلاعات حاوی کلیدهای رمز بانکهای اطلاعاتی، نرم افزارهای خاص، صندوقهای پست الکترونیکی و یا روش شکستن آنها.
  - فعالیتهای تجاری و مالی غیرقانونی و غیرمجاز از طریق شبکه اطلاع رسانی و اینترنت از قبیل جعل، اختلاس، قمار و...
  - خرید، فروش و تبلیغات در شبکه اطلاع رسانی و اینترنت از کلیه کالاهایی که منع قانونی دارند.
  - هرگونه نفوذ غیرمجاز به مراکز دارنده اطلاعات خصوصی و محرمانه و تلاش در جهت شکستن قفل رمز سیستمها.
  - هرگونه حمله به مراکز اطلاع رسانی و اینترنتی دیگران برای از کار انداختن و یا کاهش کارایی آنها.
  - هرگونه تلاش برای انجام شنود و بررسی بسته های اطلاعاتی در حال گذر در شبکه که به دیگران تعلق دارد.
  - ایجاد هرگونه شبکه و برنامه رادیویی و تلویزیونی بدون هدایت و نظارت سازمان صدا و سیما.

این مقررات حاکی از آن است که رساها و کاربران باید موارد زیر را در محیط رایانه‌ای و مجازی رعایت کنند. شبیه این موارد در آیین‌نامه دفاتر خدمات حضوری اینترنت (coffeenet) (بند ۷) نیز مطرح شده است.

همچنین در ابلاغیه رهبر معظم انقلاب پیرامون سیاست‌های کلی نظام در امور «امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات (افتا)» که به عنوان راهنمای دستگاه‌های اجرایی، تقنینی و نظارتی، خط مشی و جهت‌گیری نظام را در بخش مذکور تعیین می‌کند آمده است:

- صیانت از اسرار کشور.

- حفظ فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی و ارزش‌های اخلاقی.

- حراست از حریم خصوصی و آزادی‌های مشروع و سرمایه‌های مادی و معنوی.

- رعایت موازین شرعی و مقررات قانونی مربوط به حفظ حقوق فردی و اجتماعی در اجرای این سیاست‌ها.

همچنین در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مواردی مطرح شده است که حکایت از اخلاق رایانه‌ای دارد:

۱- پذیرش استقرار جامعه اطلاعاتی به مثابه هدف و اطلاعات و دانایی، به مثابه مبنای برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور

۲- تضمین اصل جریان آزاد اطلاعات و دسترسی شهروندان به آن

۳- گسترش امنیت شغلی و حمایت‌های حقوقی و مالی از سرمایه‌گذاران، فعالان و کاربران عرصه ارتباطات

۴- توجه خاص به نظام بین‌الملل، ارتباطات، حضور در شبکه جهانی رایانه‌ای (اینترنت) و تعمیم بهره‌مندی از آن

۵- گرایش به حاکمیت نظام حقوق مالکیت معنوی در سطح ملی و بین‌المللی

۶- تقویت نظام صنفی و حاکمیت اخلاق حرفه‌ای

۷- حفظ هویت ملی و دینی و مقابله با تهاجم فرهنگی و رسانه‌ای با روش‌های نوین

در فصل چهارم از ماده ۴۴ قانون برنامه چهارم توسعه، به «توسعه مبتنی بر دانایی» پرداخته شده و آمده است: «دولت موظف است به منظور استقرار جامعه اطلاعاتی و تضمین دسترسی گسترده، امن و ارزان شهروندان به اطلاعات مورد نیاز، اقدام‌های زیر را انجام دهد:

الف) حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید و عرضه انواع محتوا و اطلاعات به زبان فارسی در محیط رایانه‌ای با تکیه بر توانبخش خصوصی و تعاونی.

ب) اتخاذ تدابیر لازم به منظور کسب سهم مناسب از بازار اطلاعات و ارتباطات بین‌المللی، استفاده از فرصت منطقه ای ارتباطی ایران از طریق توسعه مراکز اطلاعاتی، اینترنتی ملی و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی با تکیه بر منابع و توانبخش‌های خصوصی و تعاونی و جلب مشارکت بین‌المللی.

ج) تهیه و تصویب سند راهبردی برقراری امنیت در فضای تولید و تبادل اطلاعات کشور در محیط‌های رایانه‌ای^۱

طبق ماده ۴۵ نیز «دولت موظف است به منظور گسترش بازار محصولات «دانایی محور و دانش بنیان»، اقدام‌هایی را انجام دهد که «طراحی و استقرار کامل نظام جامع حقوق مالکیت معنوی، ملی و بین‌المللی و پیش‌بینی ساختارهای اجرایی لازم» از جمله آنهاست.

بنابر این با ملاحظه موارد فوق به نظر می‌رسد که زیر ساخت‌های بنیادین اخلاق رایانه ای در جمهوری اسلامی ایران به خصوص در ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری مطرح شده است که رعایت آنها بر سلامت محیط رایانه ای و مجازی کمک شایانی خواهد کرد.

نتیجه گیری

اخلاق رایانه ای یکی از مباحثی است که در عصر امروز مورد توجه قرار گرفته است. اخلاق نه تنها در محیط فیزیکی بلکه در محیط مجازی و رایانه ای هم با توجه به رشد و گسترش آن و آثار مخرب آن نسبت به فضای واقعی باید بیشتر مورد توج قرار گیرد. اخلاق رایانه ای در واقع استانداردهای رفتار در محیط مجازی و رایانه ای است که غالب تخلفات و نقض‌های محیط رایانه ای ناشی از عدم رعایت اصول و قواعد اخلاقی است. فناوری اطلاعات علیرغم اینکه بحث امروزی است ولی اصول اخلاقی آن را میتوان از قواعد و مقررات کلی اسلام استنباط و بدست آورد. و علاوه بر آن اهمیت مساله اخلاق در محیط مذکور تاحدی است که در عرصه بین‌المللی توجهات خاصی به آن شده است. از جمله؛ «اعلامیه اصول و ایجاد ساخت جامعه اطلاعاتی» و «طرح اقدام» و «تعهد تونس» و «اصول برای جامعه اطلاعاتی» و... که برای راهبرد کشورها پیش‌بینی شده است. و علاوه بر آن در حقوق داخلی ایران به نظر می‌رسد اصول بنیادین اخلاق رایانه ای به ویژه در ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری پیش‌بینی شده است که رعایت اصول و قواعد فوق در واقع نوعی پیشگیری اجتماعی از وقوع تخلفات در محیط مذکور می‌باشد.

۱- سند راهبردی امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات کشور تهیه شده توسط وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در سال ۱۳۸۷ به تایید رییس محترم جمهوری رسیده است.

فهرست منابع

- ۱- ابراهیم آبادی، حسین، وب؛ کاردهای اجتماعی وملاحظات فرهنگی، مجموعه مقالات سمینار فضای مجازی، دانشگاه تهران، ۱۳۹۰
- ۲- احمدی، محمدرضا، ملکی، داود، یعقوبی نژاد، عبدالکریم، بررسی جایگاه اصول اخلاقی در توسعه فناوری اطلاعات، مجموعه مقالات دومین همایش منطقه ای اخلاق وفناوری اطلاعات، تهران، مرکز تحقیقات مخابرات ایران، ۱۳۸۵
- ۳- الویری، محسن، تطبیق پذیری میراث اخلاقی با دنیای مجازی، رویکرد اسلامی، مجموعه مقالات دومین همایش منطقه ای اخلاق وفناوری اطلاعات، تهران، مرکز تحقیقات مخابرات ایران، ۱۳۸۵
- ۴- پور نقدی، بهزاد، اخلاق در فناوری اطلاعات وآسیب شناسی اخلاق ارتباطات، فصلنامه اخلاق در علوم وفناوری، ش ۲۱، سال چهارم، ش ۱۳۸۸
- ۵- خوشفر، غلامرضا، بررسی تاثیر وسایل ارتباط جمعی بر اخلاق اجتماعی نوجوانان، حریف (۱۳۸۷)
- ۶- رحیمی، جلال؛ اسفندیاری مقدم، علیرضا، رویکردی شناختی به تنگناهای اخلاقی ناشی از اخلاق فناوری اطلاعات: برخی ملاحظات و راهکارها، فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ش ۲، دوره ۷، زمستان ۱۳۹۰.
- ۷- رضائیان، علی، چالشهای فناوری اطلاعات از منظر اخلاق، مجموعه مقالات دومین همایش منطقه ای اخلاق وفناوری اطلاعات، تهران، مرکز تحقیقات مخابرات ایران، ۱۳۸۵
- ۸- شکرخواه، یونس؛ ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی؛ مجموعه مقالات سمینار فضای مجازی، دانشگاه تهران، ۱۳۹۰
- ۹- شهریاری، حمید، اخلاق رایانه، تاریخچه و کلیات، فصلنامه پژوهشی پژوهشنامه اخلاق، ش ۴، تابستان ۱۳۸۸
- ۱۰- شهریاری، حمید، اخلاق فناوری اطلاعات، چ اول، دانشگاه قم، قم، ۱۳۸۹.
- ۱۱ - علی جراحی، علی اکبر؛ جعفری، مجتبی؛ درآمدی بر اخلاق کامپیوتر و اطلاعات، مجموعه مقالات دومین کنفران شهر الکترونیکی، تهران، پژوهشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی، شهرداری تهران، ۱۳۸۸
- ۱۲- عاملی، سعیدرضا، قاعده های اخلاقی در فضای مجازی و دو وجهی نگری، مجموعه مقالات سمینار فضای مجازی، دانشگاه تهران، ۱۳۹۰
- ۱۳- صرافى زاده، اصغر، فناوری اطلاعات در سازمان، انتشارات میر، تهران، ۱۳۸۳

۱۴- ظریفیان یگانه، محمدحسین، اخلاق در ارتباطات با تاکید بر نظام هنجاری ارتباطات، فصلنامه پژوهشی پژوهشنامه اخلاق، ش ۷-۸، تابستان ۱۳۸۹.

۱۵- محمودی جانکی، فیروز، حمایت کیفری از اخلاق، مجموعه علوم جنایی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۳

۱۶- مطهری، مرتضی، فلسفه اخلاق، ۱۳۷۰، انتشارات صدرا، قم، ۱۳۷۰

۱۷- مصباح، محمد تقی، درس فلسفه اخلاق، انتشارات اطلاعات، تهران، ۱۳۷۷

18-<http://darat1390.blogfa.com>

19- www.iris.nyt.edu (what is cyber-ethics?)

20- www.microsoft.com (practice cybernetics) Olli makinen, jyri naarmala, defining cyberethics, frontiers of e-business research, 200621-

22- www.irunesco.org

23-www.favanews.com